ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

478 ԹՈՒՈՅ

ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ ԽՕՍՔ

Ի ՅԴԱԼԻ ՄԱՀ ՊԵՐՃԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ԱԶԳԱՍԷՐ ՀԵԶԱՑԻՐԼԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԱՄԻՐԱՑԻ

ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Թ 2 ԵՊԷՓԷԼԷ 1861

Ի ԽԱՍԳԻՒՂ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

Միայն Աստուած է մեծ, եղբա՛ւք, մանաւանդ սա մահուան ժամուն, երբ աշխարհիս մեծամեծ աշխարհակալներու՝ երբ փառաւոր պերճացեալ մեծապանծ իշխաններու մեծութիւնը մահուան ցուրտ շնչմին տակ կը պապի . . . Հոս այս մահահամբոյր դագաղին մէջ ամէն մեծութիւն և ամէն փառք կը մարին և կը լռեն։ Աշխարհիս մեծութեան ու հարստութեան սահմանը հոս է։ ասկէց անդին չանցնիր . . . . . Աստուած միայն է մեծ, ե՛զարաք և հաւք պատուականք։ մանաւանդ այն ատեն կըզգանք անոր մեծութիւնը՝ երբ ահա այսպէս մեծերը անշնչացեալ կը տեսնենք . . . . .

Հոս՝ աշխարհիս ամէն փառքերովը պերճացեալ Սողոմոն՝ այս տխուր դագաղին մէջէն «ունայնութի՛ւն ունայնութեանց» կը պօռայ։ հոս՝ այս ցուրտ շնչմին տակէն՝ մեծն Աբրահամ «աւա՛ղ փառաց անցաւորի» կ'աղաղակէ։ Ո՛հ, սա յաւիտենականութեան դրան մուտքին մէջ մարդս ո՞րչափ կը պզտիկնայ։ այս կէտին՝ ամէն ինչ որ Աստուած չեն՝ կոչնչանան . . . . . .

Աստուած միայն է մեծ, ե՛զարաք, և միայն անփոխման։ Երանի՛ այն Քրիստոնէից որ Աստուծոյ նման մեծ ըլլալու երջանկութիւնը ունին։ Այո՛, այս տկար մահացուն, այս հողագանգուած մարմինը, որ աշնան հողմերէն տարուբերեալ ազազուն տերևի մը կը նմանի, որուն օրերը ստուերի պէս կանցնին կերթան, որ իր բաղձանքներուն ծայրը գերեզմանին ցուրտ քարը կը գտնայ, որ ուրախութիւն վնտռելով այս սևերը և տրտմութիւնները կը գտնայ, այս մահացուն ալ մեծ է . . . . . Երանի՛ այն մարդոյ՝ որ աշխարհէս շատ մեծ են։ Այո, ո՛վ Քրիստոնեայ, աշխարհս քու մեծութեանդ առջին ոչինչ է։ դուն ամենակալ և ամենամեծ Աստուծոյ որդին և ժառանգն ես։ նայէ՛ որ սա յաւիտենական դուռնէն անցած առենդ փոքրկացած չըլլաս։ քու ազնուականութեանդ կնիքը ճակտէդ սրբուած չըլլայ։ Դուն երկնային ես, ո՛վ մարդ, երկինքէն լՕալ ու երկինք պիտի երթաս։ բայց այս ճանապարհորդութիւնդ ի՞նչպէս պիտի ըլլայ . . . . . Քու ճանապարհորդութիւնդ Քրիստոսի Յիսուսի յաշխարհ գալ երթալուն պէս պիտի ըլլայ . . . . . Քրիստոս մեծ էր՝ ոչ միայն յաւիտենական Աստուծոյ նախայաւիտեան բանն ըլլալուն համար, այլ մեծ էր՝ վասն զի յաղթեց աշխարհի։ Անոր աշխարհիս մէջ պտրտած ատեն՝ սրբութիւնը կը փայլէր Աստուածային երեսներուն վրայ։ Անոր վարքը անապատութեան պատկեր մըն էր։ Անոր երեսը անմահութեան կնիքը դրոշմած էր։ Անոր սիրտը ահաւոր ժայռ մը՝ նէր աշխարհիս արկածներուն մէջ տեղը զետեղեալ, որուն վրայ սոսկալի ալիք, ձախողութիւն և յաջողութիւն, հարստութիւն և աղքատութիւն կը փշրուէին ու կը խորտակուէին, ի՛նք անշարժ ու անխախտ կեցած էր։ Անոր Աստուածային աչքերը անմահութեան կայծակներ կը ցոլացընէին, ու այն կայծակնացայտ աչքերը՝ միայն տառապեալ մարդկան հոգևոր և մարմնաւոր թշուառութեանց վրայ արտասուաց կաթիլներ կը թափէին։ անմա՛հ արտասուք, որ իր դժուարընտել խաչին վրայ գլխին փուշ պսակներէն և ձեռացն ու ոտից բևեռներէն թափթըփած պատուական արեան կաթիլներուն հետ խառնուելով՝ շոգին երկինք Հօր Աստուծոյ դահը բարձրացաւ, ուր մեր կողստեան ձեռագիրն եղծեց։ Քրիստոնեայ, անվհեր քալէ՛։ աշխարհիս մեծութիւնը, յաջողութիւնը, կոմ՝ ցաւը և ձախորդութիւնը, երջանկութիւնն ու ապերջանկութիւնը չի կրնան քեզ ընկճել։ Քրիստոսի նման ժայռ մը ըլլայ սիրտդ կենցաղիս մրրկայոյզ ծովին մէջ, ուր մեծութեան ու թշուառութեան ալիքները գան շաչնուին և խորտակին։

Քու յաջողութիւններդ չըլլայ որ շլացընեն աչքդ, տիրեն սրտիդ ու գերութեան շղթաներով գքեզ կաշկանդեն։ Խնդրէ Աստուծմէ որ միշտ խրատէ զքեզ, ինչպէս հայր մը իր սիրելի զաւակը կը խրատէ։ քու հօրմէդ լսած յանդիմանութիւններդ խրատ մը ըլլան քեզի։ Մի՛ վհատիր, մի՛ յուսահատիր քու անկմանդ վրայ, ջանա որ այս աշխարհիս մէջ ինկար նէ՝ յաւիտենականութեան մէջ կանգնիս, վասն զի աստեղ անկումդ առժամանակեայ է, իսկ անդինը յաւիտենական։ Հոգու ըէ այն ձեռքը որ զքեզ վար կը ձգէ, վասն զի այն ձեռքն է որ զքեզ մինչև երկինք պիտի բարձրացընէ։ հօրդ ձեռքն է անիկայ որով քեզ կը խրատէ, և այն ձեռքէն անմահական պարգևներ ալ կելլեն։ Մի՛ յուսահատիր, զքեզ վար կը ձգէ՝ որ աւելի փառաւոր կանգնիս։ Մեծ անկումէ մը ետև ելլել կանգնիլը՝ բնաւ չեյնալէն աւելի փառաւոր է։

Դուն Քրիստոսի պէս յաւիտենականութեան պատկեր պիտի ըլլաս։ Ինչպէս որ այս մեծ աշխարհը և աշխարհիս հազարաւոր տարուան հովերէն աւլուող ամպերու նման եկած գացած ժողովուրդները և ահագին արեգակը բոլոր աստղերով յաւիտենականութեան ծոցը հալիւ անընշմարելի կէտի մը չափ տեղ բռնած են, այսպէս ալ քու առջեդ աշխարհ ու անոր արկածները խիստ պզտիկ թող երևան, ու միայն Աստուած թող ըլլայ քու խելքդ միտքդ ու սիրտդ դրաւողը։ Դուն պէտք է ըսես Աստուած իմ, Աստուած իմ, և ամենայն ինչ . . . . Եւ յիրաւի, ո՞ր մահացուն սա յաւիտենականութեան կառքը չմոտած յագեցաւ աշխարհիս մէջ։ Եթէ թագաւոր ըլլաս ու բոլոր աշխարհի ալ տիրես, տակաւին պիտի ցանկաս լուսնին ալ տիրապետելու . . . . .

Ինչպէս Քրիստոս, նոյնպէս ալ մենք միայն մեր անձին համար չեկանք այս աշխարհ։ մեր եղբարց, մեր ազգին և բոլոր մարդկային ազգին օգտակար ըլլալու պաշտօնով եկանք։ Քրիստոնեա՛յ, քու աչքերդ Քրիստոսի աչքերուն նման պատրաստ պիտի ըլլան եղբօրդ թշուառութեանը վրայ կարեկից արտասուքներ թափելու։ քու սրտիդ մէջ Աստուածային գթութիւնը պիտի թագաւորէ։ քու ձեռքդ տառապելոյն դառն արցունքը սրբող թաշկինակ մը պիտի ըլլայ։ դուն անձնանուէր պիտի ըլլաս եղբօրդ համար՝ ինչպէս քու Աստուածդ քեզի համար։ քու սիրտդ և քսակդ բաց պիտի ըլլան՝ ազգիդ և մարդկային սեռին թշուառութիւններն սփոփելու համար։

Մի վախնար, բարերա՛ր քրիստոնեայ, անմահ ես դուն, աշխարհիս վրայ և երկինքին մէջ, բոլոր ճշմարիտ քրիստոնէից սրտին և հոգիներուն մէջ։ այս մշտաբարբառ հոգիները՝ այս աշխարհիս մէջ քեզի ոսկիէ արձաններ են քու յիշատակդ յաւերժացընելու, ու հոն երկինք՝ Աստուծոյ ամենակալ թագաւորին քով մշտամնունչ գովաբան։

Բարեգո՛ծ քրիստոնեայ, մեծ ես դուն քու վեհ սրտովդ մինչև դատաստանին օրը։ քու բարերարութիւններդ վայելող տառապելոյց դերեզմաններուն մէջ ալ պաշտելի են քու ոսկորներդ։ քարոզ մըն է քու շիրիմդ քու բարերարութեանդ։ պիտի քսնդակեն քու քարիդ վրայ թէ այս քրիստոնեական հոս հանգչեցաւ բարերարութիւն ընելէն։ հոս կտրեց իր աչքին արտասուքը թշուառներու վրայ թափելէն։ հոս քաշեց ձեռքը ողորմութիւն տալէն։ հոս իր մարմնեղէն սիրտը Աստուծոյ համար բաբախելէն դադրեցաւ . . . . .

Այսպէս մեռաւ և անմահն Վարդան, բայց իր սրբազան անունը կենդանի է մեր սրտերուն մէջ . . . . .

Ո՛հ, առաքինին աւելի մեր սրտերուն՝ մեր հոգիներուն խորը թաղուած է քան թէ հողին մէջ։ . . . Այսպէս մեռան և վեհ ապդասէրը։ բայց այս անմահութեան դռնէն ներս յաղթական մտան, փառաւոր անցան՝ ի յաւիտենականութիւն։

Մեռա՛ւ և բարեպաշտ մեծապատիւ ազգասէր Հէզայիրլեան Մկրտիչ ամիրան . . . բայց ո՛չ։ անմահ է նա։ անմահ՝ Հայոց պատմութեան ոսկեգիծ էջերուն մէջ գրուած . . . . անմահ է իր անչափ բարերարութիւնները վայելող աղքատներուն սրտին մէջ, անոնց դառնակսկիծ ոգւոյն մէջ, աչքերնէն թափած արցունքներնուն մէջ, անոր հոգւոյն համար երկինք ուղղուած աղերսախառն աղօթքներնուն մէջ, առտու իրիկուն կերած հացերնուն մէջ, ցուրտէն ձիւնէն ու անձրևներէն պատսպարուելու համար անոր բարերար ձեռաց կառուցած և շնորհած բնակարաններնուն մէջ։

Մկրտիչ ամիրային կառուցած ճոխ պալատներէն աւելի՝ սա վեհապայր տաճարին պատերն ու քարերը իրեն անմահութեան արձանն են։ պալատներէն աւելի՝ Ս։ Սերսիսեան վարժարանին յարկը իրեն սուրբ և սիրելի յիշատակը կը յաւերժացընէ։ ո՛հ, աքանչելի անուն, զոր ամէն տառապելոյ շընթունքը կ'օրհնեն։ կ'օրհնեն նաև Սերսիսեան վարժարանին աշակերտքը և որմունքը՝ իր ամենասիրելի անունը։

Ո՛հ, մեռաւ Հէզայիրլեան, բայց անմահ է ազգային ուսումնական յառաջադիմութեան մէջ, երբ ասկէ քսան տարի յառաջ, աստուածպաշտութիւն և ուսումն ծաւալելու համար շէնքի մը հիմնաքարերը ձեռքը կը դնէր։ Սերսիսեա՛ն սանք, յիշեցէք ձեր բարերարը, օրհնեցէք անոր յիշատակը։ անոր պատուական ձեռքերէն ելած յարկերուն տակն է որ դուք այսօր կը ճանչնաք զԱստուած և կը սովրիք սիրել զԱզգին։

Թո՛ղ ձեր թոթով շընթունքներն այն պատուական բարերարին անունը ուրախութեան արտասուք թոթովեն։ թո՛ղ ձեր պարզ սրտերը խլրտին ու բաբախեն անոր անուամբը։

Մեռա՛ւ ուսանող տաժանելի ասպարէզին մէջ ձեր հոգ քրտունքը սրբող բարերար ձեռքը։ մեռաւ այն՝ որուն քաջալերութեամբը առապարները կը դաշտանային և ընդդիմակաց արգելքները կը վերնային . . . . . Բայց անմահ է Հէզայիրլեան՝ Ազգին ամենէն երևելի ուսումնականներուն սրտին ու երախտագիտութեան մէջ։ Բարերա՛ր հոգի, անզուգական Մեկենաս, դո՛ւն պարգևեցիր մեզի անզուգական և ուսումնական ազգասէրներ, որոնք այսօր Ազգին օգտին համար քրտինք կը վատնեն։ տե՛ս երկինքէն, դուն որ դիւրավատնելի մամոնայն լաւ գործածեցիր՝ անոնց բարիքները ստանալու համար, հրճուէ ըրած ծախքերուդ վրայ։ . . . ո՛հ, կը ցաւիմ որ չեմ կարող ըստ բաւականին ներբողել զքեզ։ բայց թո՛ղ սրտերնուս հառաչանքները, թո՛ղ սա անհամար տխրագգեաց եղբարցդ աչքերէն վազած կարեկից արտասուքը, թո՛ղ մեր սիրելի Ազգին 'ի սպառ երախտագիտութիւնը՝ իմ ճարտասանութեանս պակասը լեցունեն . . . .

Մեծ էր և վեհանձն Հէզայիրլեան։ մեծ՝ ոչ միայն յաջողութեան մէջ, այլ և ձախողութեան մէջ։ իր յիսուն ու վեց տարուան կեանքը՝ աշխարհի բաղդին յեղափոխութեան ճշմարիտ պատկերն էր։ անվրդով էր սիրտը՝ իբրև հաստատամտ ժայռ մը երկինքին կրթընած, որուն առջև ամէն աշխարհային ալիքներ կը փշրուէին։

Աշխարհիս յաղթած էր։ աշխարհիս փառքն ու մեծութիւնը խաղալիկ էին իր ձեռքը և ոչ թէ ինք խաղալիկ անոնց ձեռքը։

Մեծագործ և շինող Հէզայիրլեան։ բայց այս աշխարհիս դեղեցիկ ճամբաները շինելէն աւելի՝ երկինք երթալու ճամբան շինուած էր ամենազան բարեգործութիւններով։ աշխարհի կամուրջներէն աւելի դէպ 'ի յաւիտենականութիւնը ձգած էր կամուրջ մը բարեգործութեան, զոր ժամանակին ժանիքը չեն կարող մաշեցնելու։ այն յաւիտենական կամուրջին հիմերը Աստուծոյ ձեռքին վրայ հիմնուած են՝ ուսկից անվտանգ անցաւ։

Ուրեմն մոռցի՛ր, ո՛վ վեհանձն հոգի, մոռցի՛ր այս ապականեալ աշխարհը, թո՛ղ այս մթին բանտը։ քու փափաքդ հորիզոն չունէր հոս։ քեզի մեր հորիզոնները նեղ կուգային։ հո՛ն է քու հայեցուածոյդ սահմանը։ երկնից կամարներուն նայէ, անմահութեան վարագոյրը բաց է։ այն տեսարանին, այն չքնաղ տեսարանին վրայ պիտի երևնաս։ հոն է քու բարձր աստղդ։ հոն կը շողշողի անմութ կերպով այն աստղը՝ որուն վրայ վստահացած ես, և վստահանալու ալ իրաւունք ունիս, վասն զի մինչև երկինք տարաւ զքեզ՝ քու սիրելի տեսարանիդ վրայ ելլելու, ոչ թէ անդամ մը միայն փառաւոր երևնալու համար, այլ յաւիտեանս յաւիտենից փառաւորուելու՝ անսպառ երջանկութեամբ։

Այն փառքը՝ որուն հետամուտ էիր՝ ահաւասիկ գտար, ո՛վ երանեալ հոգի։ այս աշխարհիս փառքերը երազ էին, հոն ճշմարիտ և անանցանելի են։

Գնա՛, և յաւիտենական կամարներէն անցած ատենդ ողջունելով երկրպագութիւն ըրէ այն Աստուծոյն՝ որ զքեզ աշխարհիս անդունդէն երկնից դահը բարձրացոյց։ հոն տե՛ս անմահութեան պալատները, տես թէ անոնց մէջ բնակողները ցաւ սուգ հիւանդութիւն և նեղութիւն ունի՞ն մի։»

Գնա՛, որ սա առժամանակեայ քունէդ Երկնային ծոցը արթնաս։ հոն աշխարհիս հեծկլտանքները, հոն ամէն արտասուք կը մխիթարուին։ հոն ամէն փափաք երջանկութիւն է։

Գնա՛, այս աշխարհիս մէջ քու գերեզմանդ շատերուն համար յուսոյ որոյան պիտի ըլլայ, որուն քով արտասուաթոր ուռիներու և նոճիներու տեղ Վշտայայաստանեայց ոգին պիտի հսկէ, մերթ տխուր՝ բայց շատ անգամ ուրախ . . . .

Ո՛վ Սուրբ Հոգի, Քու անսպառ լուսովդ լուսաւորէ՝ այս բարեյիշատակ հանգուցեալը։ թափթափէ՝ Քու Աստուածային թևերուդ կայծակները անոր հոգւոյն վրայ։ մխիթարէ՝ անոր սիրելի և պատուական պարագայից սիրտը։ յարո՛ մեր սիրելի Ազգին այսպիսի բարերար և առատասիրտ Մեկենասներ։ անոր սրտին բնական գութը մեր սրտին մէջն ալ տըպաւորէ։ ու մեզի սա կենցաղին առապարէն յաջող ելք մը տուր, որպէս զի ըստ մեր մեծ և սրբազան կոչման արժանապէս ընթանալով՝ այս դագաղին մէջ յաղթանակաւ մնանք յաւիտեանս երջանիկ ըլլալու համար։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ

Ա.-ՊՕԼՍՈՅ ՋՈՆԻԼԻ ԹՎԱՆ